

ATÇA'DAKİ PEYZAJI BİÇİMLENDİREN PLANLI KENTSEL GELİŞİM ÜZERİNE İRDELEMELER

Selma ÇELİKAY¹, Tuğçe YURTKULU²

¹Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bartın.

²Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Bartın.

Öz

Geleceğe yönelik karar verme süreci olarak planlamalar, her ölçekteki yerleşme ve kentlerin geleceğini belirlemekte, yerleşmelerin mekânsal gelişimi hazırlanan planlar çerçevesinde biçimlenmektedir. Bu bağlamda, planlama süreçleri toplumun mekân kullanımını ve kentsel alanlardaki yaşantısını belirleyen çok önemli süreçlerdir. Disiplinlerarası bir ekip çalışmasını gerektiren planlama süreçlerine katılan karar verici aktörlerin işbirliği ve bu süreçlere halkın katılımı kadar, karar vericilerin ve özellikle de plançıların vizyonu toplumun yaşam boyu nasıl bir çevre içerisinde yaşayacağına ilişkin kaderini belirlemektedir. Buna örnek olarak gösterilebilecek Aydın iline bağlı Atça mahallesinin planlı gelişimi de, başta Atatürk olmak üzere, plançı ve yerel yöneticilerin işbirliği ve vizyonu sayesinde gerçekleşmiştir. Bu çalışmada, Atça'nın 1926 ve 1991 imar planları, plan kararları, tarihsel sürece ilişkin belgeler, fotoğraflar ve alanda yapılan güncel saptamalar üzerinden, Atça'nın planlı gelişim süreci ve bu süreçlere dahil olan aktörlerin rolü ortaya konulmuş, Atça'daki kentsel açık yeşil alan sistemi peyzaj planlama ve peyzaj tasarımı açısından irdelenmiştir. Ülkemizde planlama sürecine yön veren ekolojik yaklaşım ve ilkelerin mevzuat çerçevesinde ve hatta planlama sürecinde henüz yer almadığı dönemde, Atça'nın kent ekolojisi yaklaşımıyla planlandığı ortaya çıkmıştır. Atça, toplumun geleceğini kurgulayan aktörlerin insan ekolojisi ve kent ekolojisi bağlamında çevresel faktörleri ve yaşam kalitesini göz önüne alarak gerçekleştirdikleri başarılı bir planlama sürecine ve bu doğrultudaki uygulamalara ilişkin Türk şehircilik tarihinde örnek bir yerleşme modeli oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atça, kent formu, yeşil yollar, kentsel planlama, kentsel peyzaj planlama ve tasarımı.

EVALUATIONS ON THE PLANNED URBAN DEVELOPMENT SHAPING LANDSCAPE IN ATÇA

Extended Abstract

Planning as a decision-making process for the future determines the future of settlements and cities at every scale and the spatial development of the settlements is shaped within the framework of prepared plans. In this context, planning processes are very important processes that determine the use of space in society and its experience in urban areas. The irregularity of today's cities, wrong land use, the dominance of the built environment to the natural environment, and the superiority of the vehicles reveals the importance of the planning processes and the use of the space designed in these processes. Of decision-makers, and in particular planners' vision, as well as the involvement of people in decision-making processes that require an interdisciplinary team to work and in these processes, determines the fate of how society will live throughout its lifetime. In the planning process, it is only possible to realize spatial organizations that provide quality of life together with the comfort of community taking into account human ecology and urban ecology.

The main material of the work is the first zoning plan of Atça and the forms that the zoning plan took in the historical development process and the data (information, documents and photographs) about the current state of Atça. In this study, by means of 1926 and 1991 master plans and the other documents, the role of the actors involved in these processes was examined together with Atça's planned development process which is a successful planning and good application example in the history of Turkish urbanism and the urban open green space system of Atça was examined in terms of landscape planning and design.

The role of Atatürk, the planner and the local administrators supporting this development, is great in the development process of Atca settlement. The planned development of the Atça district of Aydın Province, which can be shown as an example, has been realized thanks to the cooperation and vision of the planners and local

*Sorumlu Yazar (Corresponding Author):

Selma Çelikyay (Dr.); Bartın University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, 74100, Bartın-Turkey. Tel: +90 (378) 223 5127, Fax: +90 (378) 223 5066, E-mail: scelikyay@bartin.edu.tr

Geliş (Received) : 22.01.2018

Kabul (Accepted) : 27.07.2018

Basım (Published) : 31.07.2018

administrators, especially Atatürk. Atça constitutes a model of settlement in the history of Turkish urbanism as a successful planning process in which actors devising the future of the society are considering environmental factors and quality of life in the context of human ecology and urban ecology and how these practices can be realized. It has been determined that Atça, the product of a successful planning process, is also a successful example in terms of both ecological planning and landscape design. It was determined that the strategy of creating green areas and bringing nature to the city, which has become trends in mass housing applications in recent years, had been adopted as a basic principle for the planned development of Atca in 1990s. In the period in which ecological approach and principles in the planning process in our country had not yet started to take place in the framework of legislation or even in the planning process, it was revealed that the Atça district was planned with the urban ecology approach.

Keywords: Atça, urban form, greenways, urban planning, urban landscape planning and design.

1. Giriş

Planlama çalışmaları toplumların ve yerleşmelerin geleceğini belirleyen mekânsal organizasyon süreçlerini kapsamakta, toplumun ihtiyaç duyduğu konut, ticaret, sanayi ve rekreasyon gibi eylem alanlarına ilişkin yer seçimleri kentsel planlama ile belirlenmektedir. Kentsel planlama; mekânın, kamu yararı göz önünde bulundurularak düzenlenmesini, kentsel çevredeki toplumsal, ekonomik, kültürel ihtiyaçların uyum içinde değerlendirilmesini sağlayan bir çalışma alanıdır (Karakurt Tosun, 2009).

Günümüz şehir ve yerleşmelerinde ortaya çıkan yapılı çevrenin doğal çevreyi yok ederek büyümesi, planlama süreçlerinde göz ardı edilen insan ekolojisi ve kent ekolojisi yaklaşımlarının önemini ortaya koymaktadır. Ekolojik planlama, sosyo-ekonomik gelişme hedeflerinin doğal sistemlerle çelişmediği bir planlama yöntemidir. Sürdürülebilirliğin de ön koşulu olan doğal kaynakların tüketilmeden kullanımı, çevrenin doğal ve kültürel değerlerinin araştırılması ve analizi ile mümkündür (Atabay, 2002; Çelikyay, 2004).

Kentsel alanlara ilişkin olarak “sürdürülebilirlik” kavramı, kent ve çevresinde, toplumun arzu ettiği yaşam kalitesi düzeyi ve işlevlerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmeye devam etmesi anlamına gelmektedir. Sürdürülebilir kentsel planlamada, şehirlerde ekonomik refahın artırılması amaçlanırken, kentsel çevrenin korunması ve geliştirilmesi, mekânın ve doğal kaynak tüketiminin en aza indirgenmesi gerekir. Sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için kentsel ekosistemin işleyişinin anlaşılması gerekmektedir (Niemela, 1998). Bu bağlamda, arazilerin verimli kullanılması, karma arazi kullanımı, enerjinin, çevrenin ve ulaşım gibi unsurların etkin bir şekilde kullanılması hedeflenmektedir. Sürdürülebilir kent tasarımında da; konut, ulaşım, nüfus, çevre koruma ve restorasyon, enerji ve malzeme kullanımı, yeşil mimarlık ve yapılaşma, yeşil alan duyarlılığı, eşitlik ve çevresel adalet göz önüne alınmalıdır (Aytış vd., 2010).

Kentsel açık yeşil alan sisteminin oluşturulması, bu kapsamda aktif ve pasif rekreasyon alanlarına yer verilmesi, yeşil yollar ve yeşil koridorlar oluşturulması gerek ekolojik planlama açısından gerekse sürdürülebilir kentler açısından en önemli kriterlerden biridir. Özellikle kentlerde, açık yeşil alan sistemleri, kent ile birlikte kentlinin de nefes alacağı yaşam ortamlarıdır. Toplumun sosyal yaşantısını sürdüreceği, diğerleriyle iletişim kuracağı kamusal alanlar olarak ta önemli rol oynayan aktif yeşil alanlar kapsamındaki rekreasyon alanlarına gün geçtikçe daha çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Planlama süreçlerinde, yaygın olarak coğrafya, jeoloji, meteoroloji gibi doğal faktörlere göre belirlenen kent formları, plancılardan ekolü ve planlama tercihi gibi değişkenlerle de farklı şekillerde biçimlendirilmektedir. Lynch’in “işlevsel teori” sine göre kent formu, daha çok şehrin fiziksel özellikleri göz önüne alınarak yapılan planlama kararlarını vurgular. Bu teori, kent formunun tarihsel sürecini ve bu formun nasıl işlediğine dair bilgileri kapsamaktadır (Lynch, 1981). Kent formu, kentin sosyal, ekonomik ve doğal yapı faktörlerine bağlı olarak, şehrin arazi kullanım şekli ile ulaşım sisteminin oluşturduğu mekânsal organizasyonu tanımlamaktadır (Yenice, 2005). Atça’nın kent formunun ve 1926 yılından bu yana planlı kentsel gelişim sürecinin ortaya konduğu bu çalışmada, Atça’daki kent formunu ve kent peyzajını biçimlendiren planlama kararları ve peyzaj tasarımı uygulamaları irdelenmiştir.

2. Materyal ve Metot

2.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini Atça mahallesinin yapılan ilk imar planı ve bu imar planının tarihsel gelişim süreci içerisinde aldığı formlar ile Atça’nın güncel durumuna ilişkin veriler (bilgi, belge ve fotoğraflar)

oluşturmaktadır. Atça imar planının oluşumu ve gelişimi üzerine araştırmalar yapılmış, yazılı dokümanlar elde edilmiştir. Bu materyaller;

- Atça'nın ilk imar planı ve revizyon imar planı,
- Yüz yüze görüşmelerden elde edilen bilgiler,
- Kütüphanelerden konu ile ilgili tez, makale ve kitaplardan elde edilen dokümanlar,
- Arşivlerden elde edilen ve güncel olarak çekilen fotoğraflar,
- İnternet kaynaklarından elde edilen bilgilerdir.

2.2. Metot

Çalışma belgesel analiz ve yerinde tespit yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, araştırma üç aşamadan oluşmaktadır;

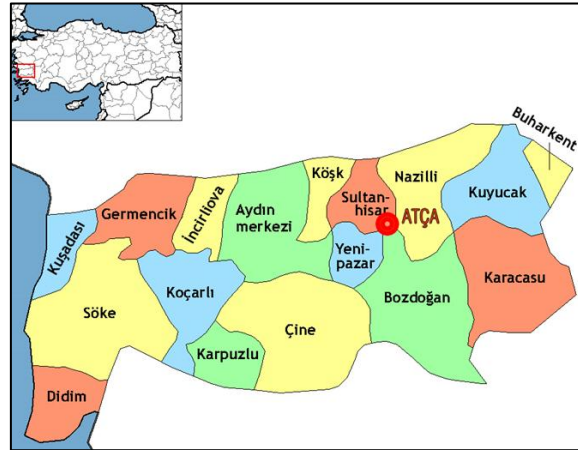
- Veri toplama
- Yorumlama ve irdeleme
- Sonuç ve öneriler

Veri toplama sürecinde; Atça'nın tarihi, Atça imar planı paftası ve bu planın tarihsel oluşum ve gelişim süreci hakkında elde edilebilen belge ve bilgiler toplanmıştır. Bunun için ilgili kütüphanelerden, konu ile ilgili tez ve makalelerden, ayrıca yüz yüze yapılan görüşmelerden araştırmanın amacı doğrultusunda veriler temin edilmiştir. İlkbahar ve sonbahar mevsimlerinde arazi çalışması yapılarak mevcut durum saptamaları yapılmıştır. Yorumlama ve irdeleme aşamasında; veri toplama sürecinde derlenen belge, bilgi ve fotoğraflar üzerinden ortaya çıkan bulgular değerlendirilerek Atça'nın kent formu peyzaj planlama ve tasarım açısından irdelenmiştir. Sonuç olarak; Atça'ya ilişkin planların yerleşmenin bugünkü gelişimine etkisi saptanmış ve yaşanabilir ve sürdürülebilir yerleşmeler bağlamında peyzaj planlama ve peyzaj tasarımı açısından öneriler sunulmuştur.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1 Atça'nın Konumu

Ege Bölgesi'nde Aydın iline bağlı bir mahalle olan Atça, batıdan Sultanhisar, doğuda Nazilli, güneyde Yenipazar, kuzeyde Ödemiş ilçeleri ile çevrilidir (Şekil 1).

Şekil 1. Atça'nın Türkiye ve Aydın İli İçerisindeki Konumu (URL-1, 2017)

Atça; Pamukkale, Söke, Efes, Kuşadası, Didim, Bodrum, Marmaris, Çeşme ve İzmir gibi bölgenin önemli turizm ve ticaret merkezlerine yakın sayılabilecek bir mevkiye bulunmaktadır. İzmir-Denizli Devlet Karayolu (E-87 Karayolu) üzerinde bulunan Atça bağlı olduğu Sultanhisar ilçe merkezine 5 kilometre, Nazilli'ye 8 kilometre, Aydın il merkezine de yaklaşık 33 kilometre uzaklıktadır.

3.2 Doğal Yapı

Atça, Malgaç Dağları'nın (1343 m) güney eteklerinde kurulmuştur ve deniz seviyesinden 76 metre yükseklikte olan Atça'nın rakımı 109 metredir (Salkım, 1991). Atça mahallesinin yerleşim alanları düz arazi üzerinde gelişmiştir. Atça'nın kuzey ve doğu kesiminden geçişi ıslah edilmiş olan dereler, demiryolu ve karayolunu geçtikten sonra kanal içinde Menderes'e kavuşmaktadır (Salkım, 1991). Ege Sahili'nden 130 km içeride olan Atça'da Akdeniz iklimi hakimdir. Kışlar kısa ve ılık, yazlar daha uzun ve sıcaktır. Atça'daki bitki örtüsü de Akdeniz ikliminin özelliklerini yansıtmaktadır.

3.3 Sosyal ve Ekonomik Yapı

Atça sosyal yapı bakımından Beylikler döneminden bu yana tarihi süreç içinde, Yörük, Rum, Çerkez, Muhacir ve Kürtlerden oluşan toplulukların yaşadığı bir mahalledir. Kentsel kademelenme açısından, Atça yerleşmesi, Atça-Denizli yol aksında 2. Kademe bir kırsal merkez olarak ortaya çıkmaktadır. 2017 nüfus sayımına göre yerleşme nüfusu 7751'dir (URL-2, 2018). Atça'da okuma yazma oranı %97'dir. Atça'da, ilköğretim okulları, çok programlı lise, endüstri meslek lisesi ve Adnan Menderes Üniversitesi Atça Meslek Yüksekokulu da bulunmaktadır. Okulun 800 olan öğrenci sayısı Atça nüfusunun yaklaşık olarak %10'unu oluşturmaktadır. Atça mahallesinde hane ve aile büyüklüğü, aile yapısı, barınma yoğunluğu ve eğitim seviyesi bölge değerlerinin üzerindedir. Ekonomik olarak tarıma dayanan yerleşmede, tarıma dayalı sanayi ve ticari hizmetler oldukça gelişmiştir. Atça halkı, genellikle çiftçilik, hayvancılık, sanatkarlık ve az da olsa ticaretle uğraşmaktadır (Salkım, 1991). Çevredeki verimli tarım toprakları, yerleşmenin gelişmesini sağlayan en büyük etkidir.

3.4 Atça İmar Planının Tarihsel Gelişim Süreci

27 Mayıs 1919'da Yunan işgaline uğrayan Atça Kurtuluş Savaşı ile 5 Eylül 1922 tarihinde işgalden kurtarılmıştır. İşgal ve savaş yıllarında Atça'nın büyük bir kısmı harabeye dönmüştür. Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk'ün ziyaretiyle mahallenin imarlı planlama süreci başlamıştır.

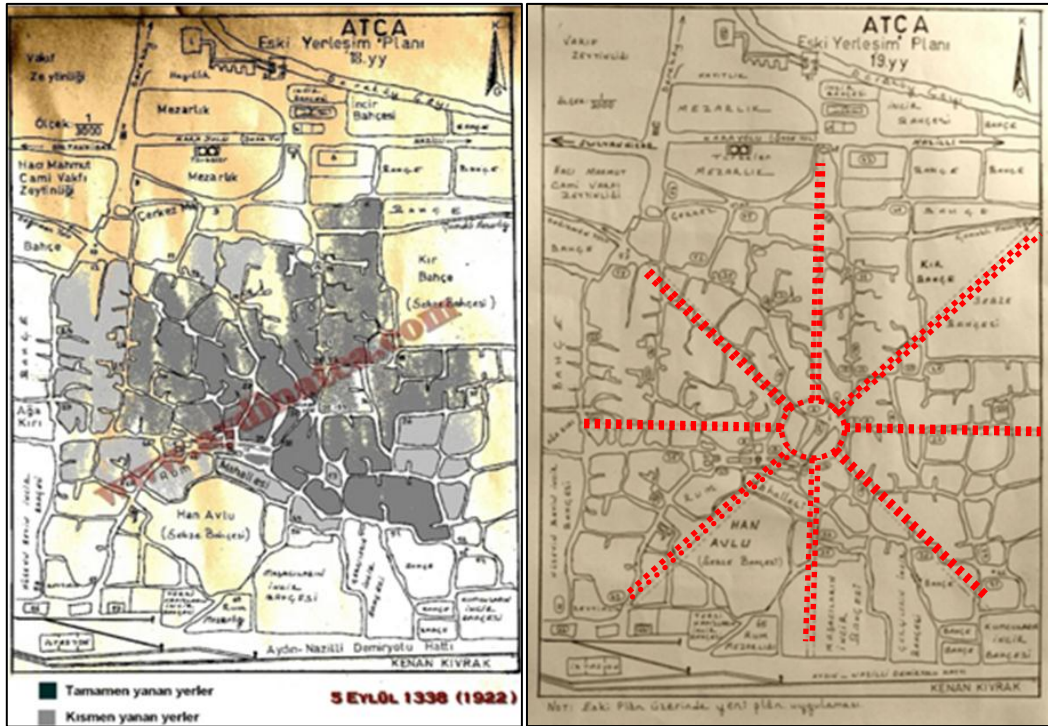
Atatürk, Paris'te eğitim görmüş Atçalı Mühendis Abdi Hıfzı ve Fen İşleri Memuru Halil Bey ile 1924 yılında yaptığı görüşmede savaştan zarar gören bütün binaların yıkılmasını ve yeni oluşturulacak yerleşme düzeni için modern bir imar planı çizilmesini istemiştir. Abdi Hıfzı Bey ve Halil Bey, Paris'in ışınsal kent formunu ve Şanzelize gibi ünlü caddelerinin de birleştiği Etiöle (Charles de Gaulle) Meydanı'nı (Şekil 2a) örnek olarak bir imar planı hazırlamışlardır. Atça'nın ilk imar planı 3 Ağustos 1926'da onaylanarak uygulama kararı alınmıştır.

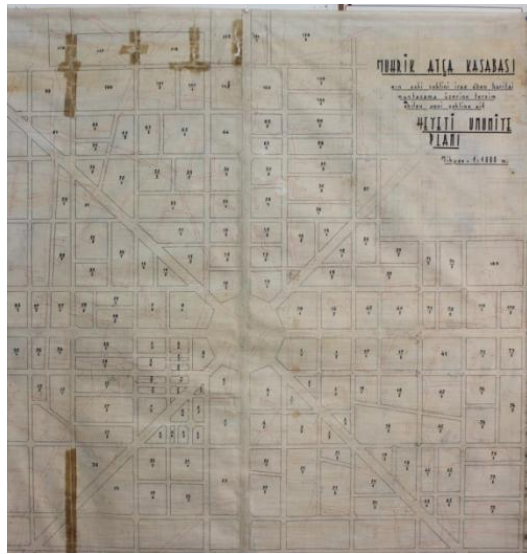
Şekil 2. a) Paris'in ışınsal formu (URL-3, 2017), b) Atça'nın ışınsal formu (URL-4, 2017)

Paris'in ışınsal formunu Charles De Gaulle Meydanına uzanan 12 cadde oluşturmaktadır (Şekil 2a), Atça'nın ışınsal kent formu ise kuzeyden güneye, doğudan batıya ve ara yönlerde de olmak üzere eğimsiz düz arazi üzerinde planlanan 8 ana caddeden oluşmaktadır (Şekil 2b). Bu sebeple "Küçük Paris" denilen ve 2012'ye kadar belde statüsünde olan Atça, Türkiye'nin modern imarlı ilk yerleşim yeridir (Salkım, 2017a). Örnek alınan Etiöle Meydanı'nın 12 caddesinin ışınsal olarak birleştiği merkezinde Zafer Takı (Arc de Triomphe) bulunmaktadır. Atça'da ise, yeni yapılan plana göre, 9 metre genişliğinde ve yaklaşık 500 metre uzunluğunda olan caddeler 45°'lik açılarla ışınsal bir biçimde Atça'nın merkezinde bulunan 95 m. çapındaki Atça Parkı'nda birleşmektedir.

İşınsal formu 8 ana aksın arasında kalan kısımlar, ilk kez kent plancısı Hippodamus tarafından uygulanmış olan ve Hippodamik plan olarak bilinen grid sisteme göre planlanmıştır (Şekil 4) (Salkım, 2017a).

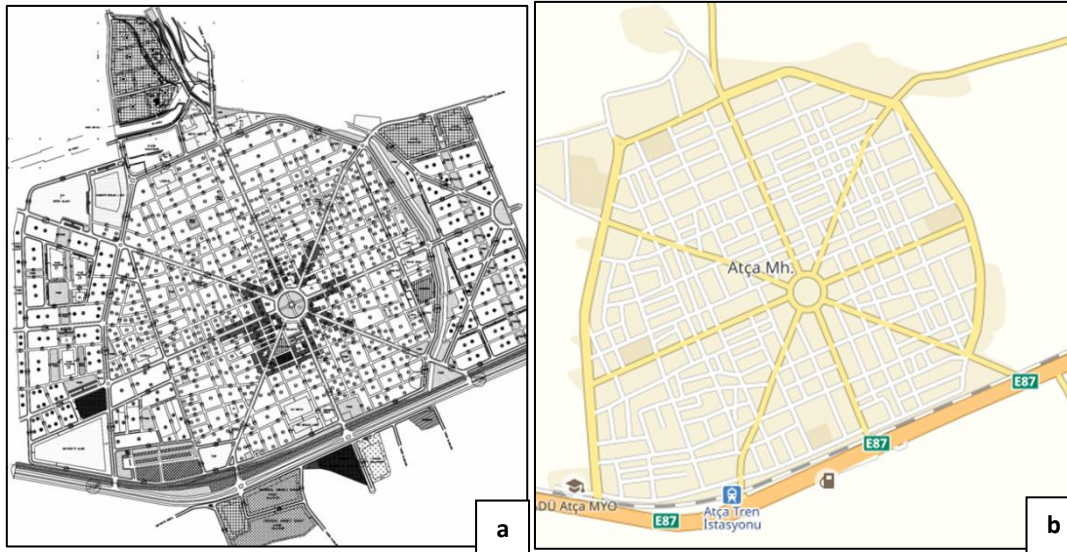

Şekil 3. a) Atça'nın eski yerleşim planında savaşta yanmış alanlar (URL-5, 2017), b) Eski yerleşim üzerine çizilmiş ışınsal yeni plan şeması (URL-6, 2017).

Şekil 4. Atça'nın 1926'da onaylanan ilk imar planı (Salkım, 2017b)

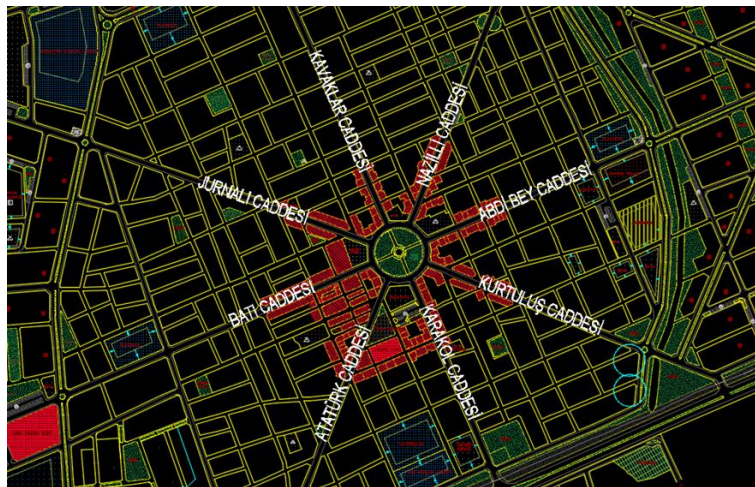
1926 yılında onaylanan Atça İmar Planı, beldenin yapı ve kimlik öğeleri, kent planlama sisteminin devamlılığı, ekolojik gelişim sürecinin sürdürülebilirliği ve planın tarihsel süreç içindeki gelişimi göz önünde tutularak 1991 yılında revize edilmiştir (Kanyılmaz, 2014). 1926 yılında uygulamaya konulmuş olan ilk plan (Şekil 4) 1.Etap olarak kabul edilmiş, 1991 yılında hazırlanan İlave Revizyon İmar Planı da 2. Etap olarak 2008 yılında şartlı kullanıma açılmıştır. 2.Etap imar planında, yüksek yapılara ve mahallenin tarihi dokusunu bozacak yeni yapılaşmalara izin verilmemiştir (Kanyılmaz, 2015). Günümüzde kullanılan plan, 1991 yılında revize edilen İlave Revizyon İmar Planı'dır (Şekil 5a).

Şekil 5. a) Atça Mahallesi'nin 1991 yılında hazırlanan İlave Revizyon İmar Planı (Atça Belediyesi, 2017), b) Aydın'ın harita görüntüsü (Google Haritalar, 2017)

4. Atça Kent Formunun Peyzaj Planlama ve Tasarım Açısından İrdelenmesi

Atça'nın ilk plan şeması (Şekil 4), bölgedeki kullanım yoğunluğu, mevcut iklim koşullarına dayalı veriler (güneş ışığı etkisi, hâkim rüzgâr yönü, topoğrafik veriler vb.) ve modern planlama teknikleri göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır (Salkım, 1991). Merkezde buluşan Karakol, Kurtuluş, Abdi Bey, Nazilli, Kavaklar, Jurnalı, Batı ve Atatürk Caddeleri yerleşmenin ışınsal formunu oluşturan ana akslardır (Şekil 5, 6).

Şekil 6. Işınsal formu oluşturan ana caddeler (Tuğçe Yurtkulu, 2017)

Bu ana aksların, 1926 tarihli ilk imar planının uygulanmaya başlanmasından itibaren, kentsel yeşil alan sistemi açısından da değerlendirildiği ve peyzaj planlama ve tasarımında ekolojik devamlılık göz önüne alınarak alleler oluşturulduğu görülmektedir (Şekil 8, 9). “Anadolu’da ilk yerleşme evriminin görüldüğü, çağdaş bir kent planına sahip olan Atça yeniden planlanırken, aynı zamanda güney ışığının eşit dağıtılmasını sağlayacak şekilde planlanan ana akslar ve ara akslarla havadar bir kent dokusu oluşturulmuştur.” (Salkım, 2017a). Atça'nın tarihsel sürecine ilişkin edinilen fotoğraflardan, 1939 yılında yeşil yol sisteminin oluşmaya başladığı ve ana aksların merkezindeki Atça Parkı'nın da bitkilendirildiği ve daha sonraki yıllarda da ağaçlandırma çalışmalarının devam ettiği görülmektedir (Şekil 7-10).

Şekil 7. Atça Parkının 1939 yılındaki peyzaj tasarım çalışmaları (URL-5, 2017)

Şekil 8. Kavaklar Caddesi ve Karakol Caddesinin 1953 yılındaki peyzaj tasarımı (URL-5, 2017)

Şekil 9. Kurtuluş Caddesi-1953 (URL-5, 2017)

Şekil 10. Atça parkının 1970 yılındaki görünümü (URL-5, 2017)

Şekil 11. Atça imar planının uygulandıktan sonraki hali, 1972 (URL-7, 2017)

Şekil 12. Atça Mahallesi'nin yeşil alan sistemi (URL-8, 2017)

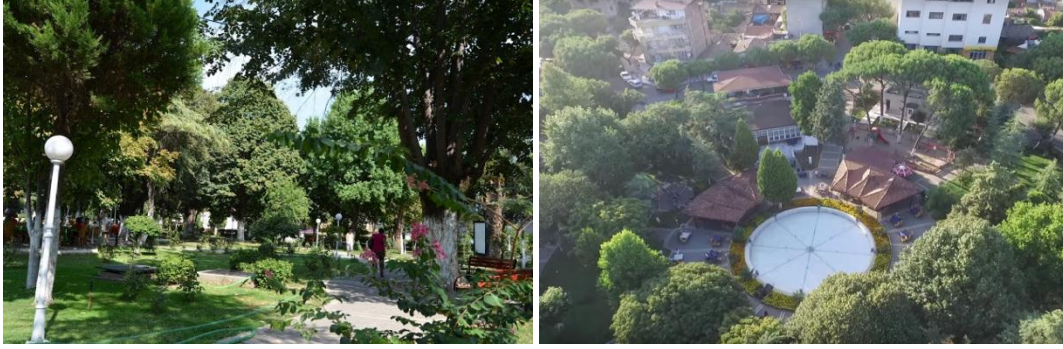

Şekil 13. Yeşil yol sistemi ve Atça Parkı (Uslu, 2017)

Atça'daki peyzaj planlama ve peyzaj tasarımında da Atça'nın bu özel plan şemasının vurgulandığı görülmektedir. Buna göre, ışınsal formlu ana akslarda yeşil yol sistemi planlanmıştır. Merkeze uzanan 9 metre genişliğindeki tüm caddelerin her iki tarafında da yayalar için 2'şer metre genişliğinde kaldırımlar planlanmıştır. Bu kaldırımlar üzerine 10 metre arayla Fıstık çamı (*Pinus pinea* L.) dikilerek beldenin yeşil dokusunun ana akslar boyunca devam eden alleler ile güçlendirildiği ve kentsel açık yeşil alan sisteminin önemli bir parçası olan yeşil yolların oluşturulduğu görülmektedir (Şekil 8, 9 ve Şekil 12, 13). Bu plan, yüksek kamu maliyeti gerektiren ulaşım altyapısının planlanması ve tasarımında, yol ağının uygun ölçekte ve dengeli bir yayılımda oluşturulması için esas alınması gereken ölçütler sunmaktadır.

Mahallenin yapılan ilk planında, 8 ana aksı oluşturan caddelerin birleştiği Atça Parkı, daire şeklinde ve 95 metre çapında bir açık yeşil alan olarak tasarlanmıştır. Kamusal alanlar Atça Parkı etrafında konumlandırılmıştır. Atça imar planı şemasının merkezini oluşturan Atça Parkı, bitkilendirme tasarımı ile de yeşil bir odak noktası, toplanma-dağılıma mekânı ve rekreasyon alanı işlevini görmektedir (Şekil 13-15).

Şekil 14. Nisan 2017'de Atça Parkı'nın görünümü (Foto: Tuğçe Yurtkulu, 2017).

Parkı da tek merkezli ışınal sisteme göre tasarlayan Abdi Hıfzı Bey ve fen memuru Halil Bey, Atça'nın özgün plan sistemini park tasarımıyla da vurgulamışlardır. Parkta bulunan havuzun etrafındaki alçak aydınlatmaların izlediği renkli mermer doku, 8 ana aksı temsil etmektedir. Bu akslar havuzun tam ortasındaki fiskiyede kesişmektedir. Havuzun merkezindeki fiskiyeden çıkan ışınlar parkı 8 parçaya bölen akslarla da çakışmaktadır. Bu akslar, park etrafında bulunan kavşaktan, parkın merkezine doğru uzanan ana aksların devamı olarak kurgulanmıştır (Şekil 15a). Bu sebeple parka 8 ana koldan giriş yapılmıştır.

Şekil 15. a) Kasım 2017'de Atça Parkı
(Foto: Tuğçe Yurtkulu, 2017)

b) Atça Parkının giriş akslarında bulunan *Phoenix canariensis* (Foto: Tuğçe Yurtkulu, 2017)

Halkın başlıca rekreasyon alanı olan Atça Parkı, her mevsim kullanıcılara hitap etmekte, toplanma, buluşma ve dinlenme alanı olarak hizmet etmektedir. Atça Parkındaki bitkilendirme tasarımında genelde çok yıllık ve herdem yeşil bitkiler kullanılmıştır. Parkın çevresinde yer alan yüksek boylu ağaçlar, parkın merkezine doğru yerini daha küçük boylu ağaçlara ve bodur bitkilere bırakmaktadır. Parkın girişlerini vurgulamak için genellikle girişlerin iki yanına, bazı girişlerde ise sadece bir tarafına Akdeniz ikliminin hâkim olduğu yerlerde yetişebilen yüksek boylu Yabani hurma ağaçları (*Phoenix canariensis* Hort.) dikilmiştir (Şekil 15b).

Park içinde kullanılan diğer bitkiler Akdeniz iklimi koşullarında yetişebilecek türlerden seçilmiştir. Bu türlerden bazıları, Oya ağacı (*Lagerstroemia indica* L.), Sığla ağacı (*Liquidambar orientalis* Mill), At kestanesi (*Aesculus hippocastanum* L.), Batı mazısı (*Thuja occidentalis* L.), Çınar ağacı (*Platanus orientalis* L.), Çınar yapraklı akçaağaç (*Acer platanoides* L.), Gümüşi ihlamur (*Tilia tomentosa* Moench.), Büyük çiçekli manolya (*Magnolia grandiflora* L.), Nar ağacı (*Punica granatum* L.), Leylandii melez servisi (*X Cupressusocyparis leylandii* (Jackson et Dallimore) Dallimore), Karaçam (*Pinus nigra* L. Subsp. *pallasiana*), Aksöğüt (*Salix alba* L.) ve Akdeniz iklim şartlarına uygun olmayan Himalaya sediridir (*Cedrus deodora* (Roxburg) G.Don.).

Parkta çalı formunda ise; Şimşir (*Buxus sempervirens* L.), Yeşil çıtır taflan (*Euonymus japonicus* 'Microphyllus'), Gül çeşitleri (*Rosa alba* L.), Gavura (*Oenothera lindheimeri*), Kartopu (*Viburnum lucidum*) ve Fırça ağacı (*Callistemon citrinus*) bitkisel olarak kullanılmıştır. Yer örtücü bitki olarak çiçek parterlerinde mevsimlik Kadife çiçeği türleri (*Tagetes erecta* L.) kullanılmıştır. Parkın etrafını çevreleyen 2 metre genişliğindeki tretuvara ise 4'er metre aralıklarla Fıstık çamı (*Pinus pinea* L.) dikilmiştir.

Mahalleyi, demiryolundan ayıran, yeşil kuşak görevi yapan diğer bir aksta Sevgi Yolu'dur. Sevgi Yolu'nu demiryolundan ayıran yeşil şerite Oya ağacı (*Lagerstroemia indica* L.) ve Limoni servi (*Cupressus macrocarpa* 'Golderest') bitkileri dikilmiştir. Sevgi Yolu ile demiryolu arasında kalan alan, yürüyüş yolu olarak tasarlanmış,

yürüyüş yolu kenarlarındaki tretuvar üstlerine de yer örtücü olarak basılmaya dayanıklı çim ekimi yapılmıştır. Sevgi Yolu aksı ile yeşil kuşak arasındaki alanda, değişen aralıklarla Çınar yapraklı akçağaç (*Acer platanoides* L.) bitkisi kullanılmıştır. Atça mahallesini, batıda konumlanan tarım alanlarından ayıran Çevreyolu Sokak aksı boyunca refüj bitkilendirmesi Çınar ağaçları (*Platanus orientalis* L.) ile yapılmıştır.

Atça'da kentsel açık yeşil alan sistemini oluşturan yeşil yollardaki, yeşil kuşaklardaki ve Atça Parkı'ndaki bitkilendirme tasarımı iyi uygulama örneklerini oluşturmaktadır. Fransa'nın başkenti Paris'in ışnsal kent formu örnek alınarak şehir planlaması yapıldığı için "Türkiye'nin Paris'i" diye adlandırılan Atça'da, belediye meclis kararı ile yapılaşmanın da doğal dokuyu bozmayacak şekilde gelişimi sağlanmaktadır (URL-9, 2018).

5. Sonuç ve Öneriler

Planlama, yerleşmelerin gelişim süreçlerine yön veren en önemli araçlardan biridir. Planlama süreçlerinde, kentsel arazinin mekânsal organizasyonu, aynı zamanda toplum için üretilen bir mekânsal senaryodur. Bu anlamda, nasıl bir yaşam çevresi içerisinde, hangi temel eylemleri yaparak yaşayacağımız, planlama süreçlerinin temel konusudur. Dünyadaki şehirlerde yaşanan planlı gelişim süreci, daha sonra ülkemize de yansımış ve şehirlerin geleceğine ilişkin senaryolara göre planlama çalışmaları başlamıştır. Ancak ülkemizdeki çoğu yerleşmede, başlangıçta yapılan imar planları günümüze gelene dek birçok değişikliğe uğramıştır. Atça, imar planı ilk yapıldığı halindeki formunu koruyan bir mahalledir. Kurtuluş Savaşı'nda kazanılan zaferler sonunda Atatürk'ün isteği üzerine ülkemizde reformlara adım atılmıştır. Bu reformların şehircilik boyutundaki en önemli adımı modern imarlı şehirlerin yapılmasıdır. Atça, ışnsal kent formundan dolayı Türkiye Cumhuriyeti'nin modern imarlı ilk yerleşmesi olarak bilinmektedir. Bu nedenle, Atça'da planlı kentsel gelişim sürecinin irdelenmesi hem planlama açısından, hem de kent peyzajını oluşturan öğelerin saptanması açısından bilimsel olarak önem taşımaktadır.

Kent planlaması yapılırken, sosyo-ekonomik, kültürel, fiziksel etkenlere dikkat edilmesi gerektiği gibi, peyzaj planlama boyutunun da göz önüne alınıp planlama evresine dâhil edilmesi gereklidir. Atça, bu bağlamda, Türkiye'nin modern imarlı ve peyzaj planlama ilkelerine göre planlanmış ve tasarlanmış özgün bir yerleşim yeri olma özelliği taşımaktadır. Atça'nın ilk imar planı 1924 yılında Mühendis Abdi Hıfzı ve Halil Bey tarafından yapılmış ve 3 Ağustos 1926 yılında onaylanan bu ilk imar planı ile bugüne dek gelinmiştir. Bu ilk plan korunduğu için, Atça imar dokusu hiç bozulmadan gelişmeye devam etmiştir. İlk yapılan planlarda düşünülen yeşil koridor ve bitkilendirme fikirleri bugüne kadar kendini korumuş ve yeşil kent koridorları oluşturulmuştur. Planla beraber kurgulanan peyzaj tasarımı, Atça'nın yaşanılır bir yerleşme olmasında etkili olmuştur.

Atça mahallesi, tek merkezli ışnsal kent formuna sahip bir yerleşmedir. Merkezi park olmak üzere her yöne uzanan 9 metre genişliğinde 8 ana caddesi vardır. Hepsi de alle şeklinde bitkilendirilmiş olan bu caddelerin bir başından şehrin diğer ucunu görmek mümkündür. Bunlar arasındaki grid sistemde oluşturulan yapı adalarını çevreleyen ara sokakların da birbirlerini dik kesmeleridir.

Atça'daki yeşil yollar, Atça'ya damgasını vuran kent peyzajının karakteristik öğeleridir. Işnsal aksların birleşme noktasında planlanan Atça Parkı, kentsel ölçekte de önemli bir odak noktasını oluşturmakta ve halkın rekreasyon gereksinimini karşılamaktadır. Atça'da yükseköğrenim gören öğrenci nüfusunun da (800 kişi) Atça nüfusunun %10'unu oluşturması, mahalledeki kamusal alanların ve rekreatif amaçlı açık yeşil alanların önemini ve kullanım potansiyelini artırmaktadır. Halkın sosyo kültürel ve ekonomik yapısı ile yıllara göre nüfus dağılımındaki minimum artış oranı, Atça'daki yapı çevrenin ve kent peyzajının rant eğilimleri nedeniyle değişmesi yerine, kent peyzajının korunmasını sağlayan faktörlerden biridir.

Sonuç olarak, Atatürk'ün önerisi ve dünya örneklerini görerek onlardan esinlenme deneyimini plana aktaran kentsel karar vericilerin eliyle şekillenen Atça'nın kent formu Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze kadar korunmuş, kentsel gelişim sürecinde de kent ekolojisini göz önüne alan plancılar ve yerel yöneticiler tarafından kentsel açık yeşil alan sistemi oluşturulmuştur. Yaşam konforu ile örnek bir yerleşme olarak Türk şehircilik tarihindeki yerini koruması beklenmektedir. Bu araştırma göstermiştir ki, Atça, Türkiye'nin ışnsal formda planlanmış ilk yerleşmesidir. Bu bağlamda, planlama sürecinin araştırılması ve planlı gelişiminin irdelenmesi önem taşımaktadır. Atça'daki kent peyzajı, kent planlama-kentsel peyzaj ilişkisini ve plan kararlarının kent peyzajını biçimlendirmedeki rolünü ortaya koymaktadır.

Atça'nın bundan sonraki kentsel büyüme ve gelişme sürecinde, yapı çevre-doğal çevre dengesini koruyacak planlama kararları alınmalıdır. Topografik açıdan düz arazi üzerine kurulu olan Atça'da Kentsel Peyzaj Planlama çalışmaları ile yerleşme bütününde yeşil ağ sistemi sürdürülerek, bu kapsamda yaya ve bisiklet yolları

planlanmalı, Kentsel Peyzaj Tasarımı Projeleri ile planlı ve programlı gelişimi sağlanmalıdır. Söz konusu projeler hazırlanırken, kent ekolojisi yaklaşımı temel alınmalı, peyzaj ekolojisi bağlamında da bugüne kadar olduğu gibi, alanın ekolojik koşulları ile uyumlu Akdeniz iklimi bitkilerinin kullanıldığı bitkilendirme tasarımının sürdürülmesi gereği daima göz önüne alınmalıdır. Bu sayede bugün yaşanılır bir yerleşme olan Atça mahallesi, gelecek kuşaklara da yaşam kalitesi ve sağlıklı yaşam ortamları sunan, sürdürülebilir bir yerleşme olacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu makale “Aydın-Atça Kent Planının Kentsel Yerleşim Üzerine Etkisinin İrdelenmesi” başlıklı ve 2016-FEN-CY-007 no.lu bilimsel araştırma projesi sonuç raporundan üretilmiştir. Bu önemli çalışmamızı destekleyen Bartın Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne teşekkür ederiz.

Kaynaklar

1. **Atabay, S. (2002).** Çevre Duyarlı Yerel Yönetimler, Yayın No: YTÜ.MF.SBP-02.0663, İstanbul.
2. **Atça Belediye Arşivi, 2017.**
3. **Ayıtış S., Altuncu D, Polatkan I. (2010).** Kentlerde Ekolojik İlkeler Çerçevesinde Sürdürülebilir Planlama, Grrnage Symposium, Mimar Sinan Fine Arts University, Faculty of Architecture, sh:1-7.
4. **Çelikiyay, S. (2004).** “Ekolojik Planlamanın Gerekliliği”, V.Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi, 5-8 Ekim 2004, Bolu-Abant, 561-567.
5. **Çelikiyay, S., Yurtkulu, T. (2017).** Aydın-Atça Kent Planının Kentsel Yerleşim Üzerine Etkisinin İrdelenmesi, Bartın Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Sonuç Raporu, Proje No: 2016-FEN-CY-007.
6. **Kanyılmaz, S. (2014).** Atça Belediyesi Mimarı Serhat Kanyılmaz ile Atça Üzerine Yapılan Yüzyüze Görüşme.
7. **Kanyılmaz, S. (2015).** Atça Belediyesi Mimarı Serhat Kanyılmaz ile Atça Üzerine Yapılan Yüzyüze Görüşme.
8. **Karakurt Tosun, E. (2009).** “Küreselleşme Sürecinde Kentlerde Mekânsal, Sosyal ve Kültürel Değişim: Bursa Örneği”, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 16, 2009/1.
9. **Lynch, K. (1981).** Good City Form, MIT Press, Massachusetts, 528 sh.
10. **Niemela, J. (1998).** Ecology and Urban Planning, Biodiversity and Conservation, 8: 119-131.
11. **Salkım, A. (1991).** Atça Sosyo Ekonomik ve Fiziki Yapı Çözümlemesi, Aydın.
12. **Salkım, A. (2017a).** Atça Revize İmar Planını Çizen Şehir Plancısı Ahmet Salkım ile Atça Üzerine Yapılan Yüzyüze Görüşme.
13. **Salkım, A. (2017b).** Kişisel Fotoğraf Arşivi.
14. **Uslu, A. (2017).** Kişisel Fotoğraf Arşivi.
15. **URL-1 (2017).** https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5b/Ayd%C4%B1n_districts.png, Atça'nın konumu, 5 Mayıs 2017.
16. **URL-2 (2018).** https://www.nufusu.com/ilce/sultanhisar_aydin-nufusu, 24 Mayıs 2018.
17. **URL-3 (2017).** <http://www.dizmana.com/wp-content/uploads/2016/02/zoomed-out-landscapes-14B.jpg>, Paris Charles de Gaulle Meydanı, 18 Mayıs 2017.
18. **URL-4 (2017).** <https://img-s1.onedio.com/id-5809eabc740ead7370ac02e/rev-1/w-635/listing/o-46x58/f-jpg-webp/s-b0103e8802a4bf9a810a8e17e6b8cbab056d067c.webp>, Küçük Paris Atça, 18 Mayıs 2017.
19. <http://www.aydinatca.com/eski-planlar.html>, 5 Mayıs 2017.
20. **URL-5 (2017).** <http://www.aydinatca.com/upload/tmp/1441466606.jpg>, Atça eski planlar, 18 Mayıs 2017.
21. **URL-6 (2017).** <http://www.aydinatca.com/upload/tmp/1357675391.jpg>, Atça eski planlar, 18 Mayıs 2017.
22. **URL-7 (2017).** <http://www.aydinatca.com/upload/tmp/1505326984.jpg>, Atça Nazım İmar Planı, 18 Mayıs 2017.
23. **Yenice, S. (2005).** Kentsel Planlama Sürecinde Konya Kent Formunun Gelişimi Üzerine Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Y.Lisans Tezi, 113 sh.